

Vergi İşyanları: Türkiye Ve Dünyadan rnekler

Öğr. Gör. Nagihan zkanca Andıç¹

Arş. Gör. Dr. İrem Erasa Akça²

zet

Vergiler devletin egemenlik gücüne dayanarak halktan talep ettiği meşru gelirleridir. Vergi devletin sahip olması gereken önemli bir gelir kaynağı, halk için ise harcanacak gelirden kayıptır. Bu nedenle devletler ile vatandaş arasında vergi nedeniyle pek çok kez kavga ve çekişmeler meydana gelmiştir. Ancak vergiler olmadan bir devletin ayakta kalmasına imkn yoktur.

Vergi, maddi zora dayalı karşılıksız bir değer olduğundan vergiye karşı bir direnç oluşması olasıdır. Çünkü devlet egemenlik hakkını kullanarak, vergilemede hukuki ve maddi zor kullanmaktadır. Devletin zorunlu giderlerinin finansörleri olan vergi mükellefleri ise gelirlerinin bir bölümünü kaybettikleri için vergiye karşı tepki göstermektedirler. Bu durumda istenen Őey devletin vergilemede adil olması ve vergi mükelleflerinin de bu duruma gönüllü uyum sağlamasıdır.

Bu çalışmada vergi direncini etkileyen bazı faktörler ve vergi direncinin neden olduğu bazı isyanlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Direnci, Vergi İşyanları

Tax Revolts: Examples from Turkey and World

Summary

Taxes are legitimate incomes demanded from the people based on the sovereign power of the state. Tax is an important source of income that the state should have, and it is a loss of income to be spent for the public. Therefore, there have been many fights and conflicts between states and citizens due to tax. However, there is no possibility for a state to survive without taxes. Since

¹ Pamukkale niversitesi, nandic@pau.edu.tr

² Pamukkale niversitesi, ierasa@pau.edu.tr

tax is an unrequited value based on material force, it is possible that there will be resistance against the tax. Because the state uses its right to sovereignty and uses legal and material force in taxation. Taxpayers, the financiers of the state's mandatory expenses, react against the tax as they have lost part of their income. What is desired in this case is that the state is fair in taxation and that taxpayers voluntarily adapt to this situation. In this study, some factors affecting tax resistance and some rebellions caused by tax resistance are examined.

Keywords: Tax, Tax Resistance, Tax Revolts

1. İsyân, Toplum Ve Vergi İlişkisi

İsyânın sözlük anlamı, herhangi bir amaçla kurulu düzene veya devlet güçlerine karşı gelme, baş kaldırma, ayaklanma, itaat etmeme olarak tanımlanmıştır. İsyân, sadece kendimize yapılmış bir haksızlığa karşı girişilmiş bir protesto değildir. Bu, isyanda insanın sadece kendini doğrulamadığı anlamına gelir. Eğer sadece asi olanın kendisini doğrulamaya yönelik bir isyanı mevcutsa, kendi kibir ve gururunun esiri olan bir isyankâr ortaya çıkmıştır ve böyle bir isyan, ahlâk eylemi adını alamaz. Çünkü ahlâk, bizi başkalarının dünyası ile eşleştiren bireysel olma halinden çıkararak bir eylem halidir işte bu nedenle isyan sadece kendisi için doğmaz aynı zamanda başka birisinin ezilişini görmekten duyulan hicaptan da doğabilir. Kendisi için isyan eden, sadece kendi sorumluluğunu üstlenmiştir ancak isyanında tüm insanlığın sorumluluğunu üstlenen insan, bütün insanlığı kucaklar. Mitolojideki Prometheus Efsanesi bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir. Prometheus, Zeus'tan ateşi çalmak suretiyle bütün insanlığa ve insanlığı kucaklayan bir eylemi de gerçekleştirmiştir. Ama eyleminde bütün insanlığın sorumluluğunu da üstlenmiştir. Aslında insanın, insan olmak için gerçekleştirdiği eylemlerinde de isyan, onun insan olmasının da başlangıcını temsil eder. Bu bakımdan isyan, bir bilinç halidir ve bilinçlilik de sorumluluktan ayrılmaz. Bunun tam adı da sorumluluk bilincidir ve bu sorumluluk bilinci de bizi eyleme davet eder (Gündoğan, 2009:1).

İnsanlar birlikte yaşamaya başladıkları ve toplum oldukları andan itibaren toplumsal kurallarda oluşturmuşlardır. Bu kurallar toplumsal yaşamı sürdürebilmek için en temel kurallar olarak doğmuşsa da zamanla toplumsal nizamı, sağlığı ve huzuru sağlamaya

Vergi İsyanları: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler

yönelik düzenlemelerle gelişmiştir(İşler, 2018:49). Bir harekete isyan denilebilmesi için isyanın bir şiddet olayı ile sonuçlanmış olması şart değildir. Bir girişimde bulunmama hali de bir isyana örnek olarak gösterilebilir. Örneğin Gandhi başlattığı Yasalara Uymama Kampanyası ile tarihin en etkili pasif direnişini gerçekleştirmiştir, bu örnekten yola çıkıldığında vergi ödememe eğilimini de pasif direniş olarak nitelendirebiliriz.

Devletler mali ekonomik ve sosyal amaçlarla vatandaşlarından vergi almaktadırlar. Vergi ödeme gücünün göstergelerinden bir tanesi gelir olmasından dolayı vatandaşlar elde ettikleri gelirler üzerinden vergi ödemekle yükümlü kılınmaktadır(İşler, 2019:25). Vergilendirme, modern devletin varlığını koruması, kamusal ihtiyaçların karşılanması için yapılan harcamaların finanse edilebilmesi için bireylerden alınan düzenli ve zorunlu ödemelerdir. Modern devlet öncesi keyfiliğe varan vergi toplama usulleri, birçok toplumsal isyanın da nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir Çukadar, 2018:6).

Vergi; devletin hükümlerine dayanarak, ekonomik, mali ve sosyal amaçlı kamu giderlerini finanse etmek için vatandaşlarının mali güçlerine göre karşılıksız ve belirli kurallar çerçevesinde aldığı, kanuni ve cebri ekonomik değerlerdir.

Devletin vergi alacaklısı, mükellef yani vatandaşın vergi borçlusu olduğu bu ilişkide, egemenlik gücü devletin vergilendirme yetkisinin temelidir. Devlet işte bu yetkiye dayanarak vatandaşlarından vergi talep eder(Gök, 2007:144).

Vergiye uyum devlet ile vatandaş arasındaki sadakat ve güven duygusuna bağlı olan vatandaşlık bilincinin bir yansımasıdır. Soyut bir kavram olan devlet ile ilgili değerlendirmeler somut olaylara yönelik yapılmaktadır. Bu durumda vatandaşların devlete olan sadakatleri devletten beklentilerine göre şekillenmektedir. Mükellefiyet açısından bakıldığında ise ödedikleri vergiye karşılık, müdahaleci, varlığını vatandaşının varlığıyla ilişkilendiren, vatandaşının refahı için çabalayan bir devlet görmek istenir. Bu isteğin karşılık bulma düzeyi vergiye uyumu doğrudan etkileyen bir faktördür (Tosuner ve Demir, 2009:3).

Literatürde daha önce yapılan araştırma sonuçlarına göre her toplumda kendine özgü bir vergi bilinci olduğu görülmüştür. Bunu sebebi olarak toplumsal olarak farklılık gösteren dini inanç, dil, ırk, gelenek, görenek, ekonomik faktörler gibi pek çok neden sıralanabilir. Dolayısıyla vergi bilincinin ve vergi algısının toplumsal olarak farklılık göstereceği aşikârdır (Gencel ve Kuru, 2012:30). Sağlıklı ve uygulanabilir vergi politikaları oluşturmanın yolu açık ve anlaşılır vergi kanunları yapmaktan geçer, uygulanabilir vergi

politikası oluşturabilmenin sonucunun da vergiye gönüllü uyum olması beklenmektedir. İşte bu durumda vergi bilinci oluşturulabilmesi için açık ve anlaşılır kanunların yanı sıra okul-aile işbirliği içerisinde vergi görevinin vatandaşlık sorumluluğu olduğu eğitim politikaları yolu ile de aktarılmalıdır.

2. Vergi Direnci Ve Vergi Direncini Etkileyen Faktörler

Vergi mükelleflerinin vergi ödemek istememeleri vergi kaçakçılığının ve vergiden kaçınmanın en önemli nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Verginin tarihsel olarak ortaya çıktığı çağlardan beri var olan bu sorun devletlerin finansman kaynaklarını sınırlamıştır. Çünkü verginin tahsil edilmeye başladığı ilk anlardan itibaren mükellefler çeşitli sebeplerle vergiye karşı tepki göstermiş ve vergi ödemekten kaçınmışlardır (Çelikkaya, 2002:1).

Vergi mükellefleri ödedikleri vergiden dolayı ekonomik güçlerinde bir azalma hissederler ve bu azalış hissini bireyler üzerinde oluşturduğu psikolojik baskıya vergi tazyiki ya da sübjektif vergi yükü denir. Gelirlerindeki bu azalış mükellefin vergiye karşı bazı davranış tepkileri geliştirmelerine neden olmaktadır. Mükellefin bireysel olarak geliştirdiği bu içgüdüsel savunma mekanizması “vergi direnci” olarak adlandırılmıştır. Çünkü insan karşılıksız olarak bir şey yapmak istemez ve ödediği verginin karşılıksız olduğunu düşündüğünde vergi ödemez ya da mümkün olduğunca az vergi ödemek ister.

Vergi Direncini Etkileyen Faktörler

Vergiler zorunlu olarak ödendiklerinden mükellefin ödediği her vergiye karşı verdiği tepki de verginin niteliğine, süresine, vergi oranının yüksekliğine, mükellefin eğitimine ve ödeme gücüne göre değişiklik göstermektedir.

- ***Ödeme Gücü ve Vergi Oranları***

Vergi ödeme güçleri değişik unsurlar göz önüne alınarak değerlendirilebilir ancak en çok kullanılan ölçütler arasında gelir gelmektedir. Çünkü belirli bir harcamanın yapılması ya da vergilerin verilmesi yeterli bir gelir ile mümkündür. Yükümlülerin sabit almış oldukları gelirlerinin bir kısmını vergi olarak ayırdıklarında kendi harcamalarından kısmak zorunda kalacaklardır. Bireylere kendi harcamalarını kısmak zor gelmekte ve uyumsuzluk eğilimine girmektedirler. Bireylerin bu davranışlarının kontrol altına

Vergi İsyamları: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler

alınabilmesi için kendi gelirlerine uygun olarak vergilendirilmeleri gerekmektedir (WEB_1).

Ayrıca yüksek vergi oranları bireylerin satın alma gücünü doğrudan etkilediği için mükellefin vergi karşısındaki tepkisinin şiddeti ile vergi oranları arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü vergi oranlarının artması ile vergi yükü artacaktır ve bireyin satın alma gücü azalacaktır.

- ***Sosyal ve Demografik Faktörler***

İçinde bulunduğumuz sosyal yapı bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir, ayrıca birey de mevcut sosyal yapıyı etkilemekte bu durumda karşılıklı bir etkileşim meydana gelmektedir. Karşılıklı olan bu etkileşim esnasında bireyin yaşı, medeni durumu, cinsiyeti, aile yapısı, eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerinin vergi uyumu üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (İpek ve Kaynar, 2009:118). Mükelleflerin vergiye ilişkin beyanları üzerinde çeşitli sosyal ve demografik faktörlerin de etkisi kaçınılmazdır. Yaş, cinsiyet, eğitim, mesleki çevre gibi faktörler vergiye ilişkin algı ve tutumları etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre örneğin genç olan bir vatandaşın kendinden yaşça büyük olanlara göre vergi kaçırma konusunda daha çok risk alabileceği ortaya çıkmıştır. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olan mükelleflerin de vergilerin ekonomik ve sosyal işlevleri konusundaki bilinçli tutumları olduğu ve vergi kaçırma konusundaki eğilimlerinin daha düşük olduğu bilinen bir gerçektir (Çelikkaya, 2002:2).

- ***Devlete Bağlılık***

Vatandaşların devlete olan bakış açılarının vergi karşısındaki tutumlarını etkilediği bilinmektedir. Vatandaşların devletten beklentisinin ne ölçüde karşılandığı sorusunun cevabı vatandaşların vergilerin gerekliliği hakkında ki tavır ve tutumunu belirleyecektir. Devletin olması gerektiği gibi yönetilmediğine kanaat getiren vatandaş, vergiye karşı olumsuz tepki verecek kaçırma eğilimine girecektir. Ancak adil bir vergileme sistemi olduğunu düşünen, ödemiş olduğu verginin karşılık bulduğu kanısına varan bir vatandaş vergiye karşı gönüllü uyum gösterecektir (Çataloluk, 2008:219).

- ***Vergi Denetimi Olasılığı***

Vatandaşların vergi kanunlarına uygun hareket etmesini amaçlayan vergi denetimi, her an denetime girebilecekleri olgusuyla vatandaşların vergi kaçırma eyleminden

kaçınmalarını hedeflemektedir. Denetim vergi kaçırma eğilimi taşıyanlar için risk faktörü oluşturmaktadır. Bu risk faktörünün büyüklüğü vergi cezalarının büyüklüğü ile doğru orantılıdır(Biberoğlu, 2006:70). Etkin ve etkili bir vergi denetim ağının oluşturulması vergi kayıp ve kaçaağının en aza indirgenmesini sağlayacaktır.

- ***Mali Müşavirlerin Etkisi***

Vergi mükellefleri vergi kanunlarının anlaşılmaızlığı ve hata kaldırmazlığı nedeniyle profesyonel bir danışmanlığa ihtiyaç duyar. İşte bu nokta da mali müşavirlerin yardımı gerekmekte ve bunların vergiye karşı reaksiyonları mükellefin davranışını belirlemektedir. Çünkü mükellefler bireysel olarak vergi kanunları karşısında tek başlarına hata yapmayı istemezler ve yeterli bilgiye sahip bir profesyonel desteği beklerler(Gök, 2007:148).

- ***Siyasal İktidarı Benimseme Durumu***

Vergileme ile ilgili temel politikaların uygulayıcısı iktidardaki hükümettir. Dolayısıyla vergilemeye ilişkin alınacak kararların mükellef tarafından olumlu ya da olumsuz karşılanmasını belirleyen en önemli etkenlerden biri de siyasi iktidarı desteklemiş olup olmamasıdır. Siyasi iktidarı benimseyen mükellefler açasından alınan kararlar savunulurken, benimsemeyen mükellefler açasından alınan kararlar psikolojik acağan rahatsızlık yaratacaktır (Karatoy, 2009: 63).

- ***Sosyal Dinamikler***

Hükümetlerin temel görevi gelir dağılımında adalet ve istikrarı istenen noktaya getirmektir, ancak vatandaşlar arasında adil olmayan bir gelir dağılımı ve adaletsiz vergilendirme yapıldığına dair bir kanaat oluşursa vergi direncine karşı olumsuz tepki vereceklerdir. Vergi yönetiminde ki memnuniyetsizlik derecesi de mükelleflerin vergiye direnci üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca vergi idaresine ve yargısına güven duymayan bir halktan vergiye reaksiyon göstermemesi beklenemeyecek bir olgudur (Çelikkaya, 2002:2). Vergi direncini etkileyen bir diğer faktör ise halk arasında vergilerin gerekli yerlere harcanmadığı algısının yaygınlaşmasıdır.

- ***Vergi Afları***

Vergi kanunlarına karşı hareket edenlere yönelik bir yaptırım olarak tanımlanabilecek olan vergi affı, mükelleflerin adalet düşüncelerinin zedelenmesine ve daha sonra ki aşamada vergiye uyumunun azalmasına neden olan bir uygulamadır. Vergi afları, hükümetlere hızlıca gelir sağladığı ve kayıt dışı mükellefin kayıt altına alınması gibi bazı

Vergi İsyamları: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler

yararlara sahip olsa da mükellefe sıklıkla vergi affı uygulamasına başvurulabileceği şeklinde bir izlenim vermektedir (Demir, 2009:7).

Vergi affı kanunları vergilemede adalet anlayışını zedeler ve dürüst vergi mükelleflerinin vergiyi algılama biçimini olumsuz etkiler. Vergi sisteminin yapısını ve etkinliğini bozan bu af uygulamaları iktidarı kaybetme korkusu ile düşünülmeden hızla uygulanan geçici çözümlerdir ancak vergisini zamanında ödeyen mükelleflerin tepkisine neden olabilmektedir.

Görüldüğü üzere, vergi afları, mükelleflerin siyasi iktidarla yakınlığı, denetim ihtimali, sosyal dinamikler ve vergi oranları vergi mükelleflerinin vergiye karşı tepkilerinin derecesini belirlemede etkin rol oynamaktadır. Ancak her ulusun sosyokültürel ve ekonomik yapısı birbirinden farklı olduğu için farklı ülkelerin bu etkenlere farklı tepkiler vermesi olasıdır.

3. Türkiye Ve Dünyada Vergi İsyamları

Verginin kabul edilemez hale gelmesi ve bunun sonucu isyan, vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma ile ilgisi bulunmayan tamamen vergi sosyolojisi ve psikolojisi ile ilgili olaylardır. Tarihte vergi isyanlarının ne ile sonuçlandığı sorusunun cevabı, en az isyanın neden başladığı sorusunun cevabı kadar önemlidir.

Tarihi dönemler incelendiğinde birçok ülke de vergi isyanları yaşandığı ve bu isyanlar sonucunda önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve yönetsel değişikliklerin meydana geldiği görülmüştür. Bu bölümde vergi direncinden kaynaklanan vergi isyanları incelenecektir.

3.1 Avrupa'da Vergi İsyamları

Vergi isyanlarının Avrupa'da ortaya çıkışı genel olarak Magna Carta'nın yayınlandığı 1215 yılından sonraki dönemlerdir. Ortaya çıkan reform ve Rönesans hareketleri demokratik gelişim sürecinin başlangıcı kabul edilmiş, toplumlar haklar ve özgürlükler konusunda oldukça hassa bir dönemden geçmiştir. Bu dönemde yönetimlerin meşruluğu sorgulanmış ve haksızlıklar karşısında toplumsal hareketler baş göstermiştir (Gök, 2007:151).

- *Wat Tyler İsyanı, 1381, İngiltere*

Kral II. Richard'ın Yüzyıl Savaşlarının giderlerini karşılayabilmek için Baş Vergisi adlı bir vergi getirmiş ve vatandaşlara kiliselere ait arazilerde çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Aynı bir vergi olarak değerlendirilecek bu vergi 15 yaşından büyük olan herkesin ödemesi gereken bir vergiydi ve köylüler için büyük yükü. 7 Haziran 1381'de Wat Tyler adlı bir köylünün önderliğinde isyancılar Londra'ya kadar gelmiş ve ilk olarak vergiye ilişkin dosyaların saklandığı binayı ateşe vermişlerdir. Ayrıca kralın amcası olan Lancaster Dükü John Gaunt'u öldürmüşlerdir. 15 Haziran'da Wat Tyler öldürülmüştür ve isyan bastırılmıştır ancak yeni bir isyanın oluşmasını engellemek adına baş vergisi kaldırılmıştır (WEB_2).

- *Poujade Hareketi, 1953, Fransa*

Fransa'da 1952 yılında uygulanmaya başlayan deflasyonist politika küçük esnaf ve zanaatkarların iş hacimlerini daraltmış ve ticari hayattaki durgunluk esnafın vergi yükünü daha fazla hissetmesine neden olmuştur, ayrıca maliye dolaylı vergi uygulaması başlatmış, vergi denetimleri sıklaştırılmıştır bu düzenleme zaten artan oranlı vergileri zor ödeyen esnaf kesiminin vergi direncini daha da arttırmıştır. Fransa'nın Lot vilayetinde Pierre Poujade tarafından vergi aleyhtarı kampanyalar başlatılmış, kasabaya gelen müfettişlere kontrol yapma hakkı verilmemiştir.

Hareket bir siyasi parti haline dönüşmüş poujadistler ortaya çıkmış, parti işçi ve köylülerin katılımı ile güçlenmiş ve 1956 yılında yapılan seçimlerle 600 kişilik Fransız Parlamentosuna 52 parlamenter ile katılmıştır (Bulutoğlu, 1958).

- *Baş Vergisi İsyanı, 1990, İngiltere*

31 Mart 1990 sabahı Kennington Parkında toplanan yaklaşık 200.000 kişi Konut Vergisi yerine getirilen Baş Vergisi'ni (Poll Tax) protesto etmek için toplandı. Ödenecek Baş Vergisi miktarı Konut vergi miktarını aşmaktaydı ve bu mükellefler üzerindeki vergi yükünü arttıracaktı. Protestocular polisle çatışmaya girdi ve bunun sonucunda 491 protestocu hapis cezası aldı. Hapis cezası alan göstericilerin çoğu açlık grevine başladı. Tutuklanan protestocular için sendikalar, işçiler ve sol gruplar protestolar düzenlemeye başladı.

Tüm bu gelişmelerden sonra basın ve medya Margaret Thatcher aleyhtarı kampanya başlattı ve 22 Aralık 1990'da Thatcher istifa etti ve yerine gelen John Major Baş vergisini yürürlükten kaldırdı (WEB_3).

3.2 Amerika'da Vergi İsyamları

Amerika'da meydana gelen vergi isyamları dağınık haldeki Amerikan kolonilerini birleştirmiş ve Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasına neden olmuştur.

- ***Boston Çay Partisi İsyanı, 1773, Amerika***

İngiltere'nin 1765 yılında koloniler için Damga Pulu Yasası'nı çıkarması sonucunda koloniler toplanıp "Haklar Beyannamesi"ni kabul etmişler ve İngiltere kralından adil davranış talep etmişlerdir. İngiltere Damga Pulu Yasasını geri çekmekle birlikte kolonilerle ilgili her konuda tam yetkiye sahip olduğunu belirten bir karar almıştır. 1767 yılında İngiltere koloniler için yeni vergiler yürürlüğe sokmuş ancak koloniler tekrar tepki gösterince çay hariç diğer vergileri kaldırılmıştır. Çay Vergisi ile birlikte iki katına çıkan çay fiyatları karşısında talep azaldı ve çay stoğu arttı. Boston Katliamı adı verilen halk ve askerler arasında yaşanan çatışma sırasında üç vatandaşın ölmesiyle birlikte Amerikalılar tepki olarak İngiliz çay sandıklarını denize döktüler ve Boston Limanı ticarete kapatıldı. Kongreler düzenleyip haklarını almak isteyen koloniler 15 Mayıs 1775'te Philadelphia'da General George Washington komutanlığında bir ordu kurulmasına karar verildi. Washington, Amerikan direnişinin somut ruhu oldu. 4 Temmuz 1776'da Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi kabul edildi (Birecikli, 2011:89).

- ***Viski İsyanı, 1794, Amerika***

Yeni bağımsız olan hükümetin borç yükü devam ettiği için viski vergi kapsamına alınmış, peşin ve %25 oranında ödenmesine karar verilmiştir ancak Batı Pennsylvania'lı çiftçiler için bu durum ağır mali yük getirmiştir. Tom Tinker önderliğini yaptığı isyancılar viski vergisi ödeyenleri öldürmüş ve vergi müfettişlerini ziftleyip tüye bulamışlardır. Vatan haini ilan edilen isyancılar genel aflla affedilmiş ve viski yasası Thomas Jefferson tarafından yürürlükten kaldırılmıştır (WEB_4).

3.3 Osmanlı Tarihinde Vergi İsyamları

Osmanlı Devleti'nde uygulanan vergi sisteminin temeli İslam vergi hukukuna dayalı olmakla birlikte uygulamada çok sayıda vergilere rastlanmıştır. Bu konuda yazılmış eserlere bakıldığında farklı konular üzerinden alınan çok sayıda vergilerin bulunduğu görülmektedir. Temel olarak Osmanlı vergi sistemi, şer'i ve örfi vergilere dayanmıştır. Şer'i vergilere ilişkin hükümler fıkıh kitaplarında belirtilmiş ve bu vergiler kanunnamelere dayandırılmıştır. Örfi vergilerin bir kısmı kanunnamelere göre tahsil edilirken, bir kısmı ise kanunnamelere dayandırılmaksızın fermanlarla alınmıştır.

Kanunnamelere dayandırılmadan tahsil edilen örfi vergilerden devletin bizzat kendisinin tahsil ettiği vergilere “tekalif-i divaniye”, üst düzey yöneticilerin tahsil ettiği vergilere ise “tekalif-i şakka” adı verilmiştir. Sabit bir miktarı veya oranı olmayan tekalif-i divaniyeler, önceleri savaş gibi olağanüstü durumlarda alınırken zamanla süreklilik kazanmıştır. Beylerbeyleri ve sancakbeyleri tarafından halktan çeşitli adlar altında kanunnamelere dayanmadan alınan tekalif-i şakkalara da her ne kadar engel olunmak istenmişe de, bu mümkün olamamış ve bu vergiler zamanla kabul görmüştür (Aktan vd., 2002:6).

Osmanlı Devleti’nde vergi nedeniyle ortaya çıkan isyan sayısı çok fazla değildir bunun nedeni padişahın aynı zamanda halife olmasıdır.

- ***Celali İşyanları***

16. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar süren celali isyanları içerisinde şeyh Celal İşyanı, Baba Zünnun İşyanı, Kalender Çelebi İşyanı ve Karayazıcı isyanlarını sayabiliriz. İşyanların temel nedeni halkın ağır vergi yükü altında ezilmesidir. Ayrıca Anadolu’da görev yapan beylerbeyi ve sancakbeylerinin kanunnameler dışında halktan adet adı altında vergi almak istemeleridir. Celali İşyanları Osmanlı Devletinde pek çok mali, sosyal ve ekonomik sonuca yol açmıştır. Ancak mali sömürü sona ermemiştir, ayaklanmalar sonucunda Osmanlı Mali Sisteminin temeli olan Tımar sistemi çökmüş, iltizam ve malikane sistemleri yaygınlaşmış ve bu durum ayanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gökbunar, 2007:12-13).

- ***Patrona Halil İşyanı, 1730***

Bu dönemde paranın değerinin düşmesiyle de birlikte fiyatlarda önemli artışların görölmesi, öte yandan ekonomik durgunluk nedeniyle üretimin azalması, esnafı zor durumda bıraktı. Bu dönemde İnan savaşının giderlerinin finansmanı sorunu gündeme geldi. Bu giderleri karşılamak amacıyla, zaten o dönemde uygulanan vergileri bile ödemekte güçlük çeken esnafa, perakende mallar üzerinden alınmak üzere bid’at adı altında bir verginin de konulması esnafı ileden çıkardı.

Patrona Halil isyanında sancak-ı şerif açıldı, bütün Müslümanlar asilere karşı koymaya çağırıldı ve çağrıya uyanlara para vaat edilmiş olmasına rağmen, halktan hiç kimse böyle bir davranışta bulunmadı. Böylece hemen hemen hiçbir direnme ile karşılaşmayan ihtilalciler, 30 Eylül günü amaçlarına ulaştılar. Başta İbrahim Paşa olmak üzere bazı vezirler öldürüldü, III. Ahmed ‘in yerine I. Mahmud tahta geçirildi ve İbrahim Paşa’nın bütün mal ve servetine el konuldu. Ama bütün bunların tek kurşuna el sürölmeksizin hepsi

Vergi İsyamları: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler

hazineye teslim edildi. Bu harekette, her türlü çapulculuk ve sair halka zarar verici eylemlere kalkışanlar şiddetle cezalandırıldı, ihtilalciler arasından çıkan böyle bazı kişiler derhal idam edildi. Yeni tahta geçmiş I. Mahmud, Patrona Halil'i çağırıp dileklerini öğrenmek istedi. Halil kendisi için en ufak bir talepte bulunmaksızın, halkı ezen vergilerin kaldırılmasını diledi. Bundan başka Halil, kendisine yapılan 100.000 altın karşılığında herhangi bir yere gitmesi önerisini de geri çevirdi. Sonunda hükümet, esnafın arzularını kabulden başka çare bulamadı. İsyam sadrazam, defterdar gibi birçok devlet görevlisinin öldürülmesi ile sonuçlandı ve böylece Lale devri kapanmış oldu(Aktan vd., 2002:7).

- ***Erzurum İsyamları, 1906-1907***

Erzurum isyanlarının en temel nedeni “Şahsi Vergi” ve “ Hayvanat-ı Ehliye Rüsümü” olmuştur. Zaten zor durumda olan bölge insanı bu yeni iki vergi ile daha zor duruma düşeceklerdi. Bu nedenle Erzurum'da iki isyam çıkmıştır bunun ilki Şubat 1906'da meydana gelmiş, ikincisi ise Ekim 1906'da meydana gelmiştir. Erzurum halkı Vali Nazım Paşa'nın vergi bahanesiyle halktan usulsüz vergi topladığını fark etmiş ve dönemin Müftüsü de halkın yanında yer almıştı. Vali Nazım Paşa görevden alındı (Kansu, 2008:49).

3.4 Türkiye Cumhuriyetinde Vergi İsyamları

Türlklere göre *Yanılma* isyam için kullanılan bir sözdür. Devlete bilerek isyam olmaz, sadece “yer ile göğün düzeninin karışması” nedeniyle başkaldırmalar olurdu. Türk devlet felsefesi, Türk Milletinin veya bir kişinin kendi iradesi ve isteği ile bağlı olduğu devlete isyam etmesini asla kabul etmemektedir (Özmenli, 2012:2607).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde vergi temelli isyandan çok rejim karşıtı isyamlar mevcuttur ancak yine de tamamen vergi kaynaklı olmasa da vergi ile ilişkilendirilecek isyamlar da meydana gelmiştir.

- ***Koçuşığı ayaklanması -1926***

1926 yılının Eylül başında başlayıp Kasım sonunda son bulan isyam Ovacık, Hozat, Çemişgezek arasındaki bölgede vergi vermek istemeyen ve askere gitmeyi reddeden 450 kadar kişinin çıkardığı bir isyamdır. Koçuşığı aşiretine bağlı olan bu kişiler Şeyh Sait isyamından kaçmış ve dağlara çıkmışlar ancak devlet açısından tehlike arz etmeleri üzerine bunlara yönelik bir harekâta ihtiyaç duyulmuştur (WEB_5).

- ***Mutki ayaklanması -1927***

Bitlis ilinin Mutki bölgesinde tıpkı Koçuşağı isyanında olduğu vergi vermek istemeyen ve askerlik yapmak istemeyen kişilerin, silah toplamak üzere Mutki bölgesine gönderilen askeri kuvvetlerden bir tabura saldırması ile 1928 yılının ilkbaharında başlamış ayaklanmadır(WEB_5).

- ***Tunceli Tedip Harekatı 1937-1938***

Önceki ismi Dersim olan ve Osmanlı Devleti zamanında ayrı bir eyalet olan ilin ileri gelenlerinin vergi ve asker vermek istememesi, illerine karakol ve mahkeme kurulmasını istememeleri ve komünal yaşamı örgütlü devlet yaşamına tercih etmeleri sebebi ile Seyyid Rıza önderliğinde başlatılan isyandır. Cumhuriyet yönetimi ülkenin batısını modernize ettikten sonra ki aşama olarak bölgedeki yoksulluğu ve geri kalmışlığı ortadan kaldırmak için doğu illerinde de benzer düzenlemeleri yapmak istiyordu. Bölgeye “el atma”nın siyasi nedeni ise; Cumhuriyet’in, ağa ve şeyhlerin hüküm sürdüğu feodalizmi tasfiye etmek istemesiydi. Ancak aşiret ağaları merkezi bir yapının kontrolüne girmek istemiyor kanunlarını kendilerinin koyduğu eski düzenin yıkılmasına karşı çıkıyorlardı. Bölge halkının yoksul ve cahil olması, feodal düzenin sürmesini isteyenler tarafından kullanılmıştır(WEB_6). İsyân bastırılmış ve Dersim ilinin adı Tunceli olarak değiştirilmiştir.

Ülkemizde vergi temelli isyan olmamakla birlikte rejim karşıtı isyanların ekonomik nedenleri altında vergileri isyan nedeni olarak gösterebiliriz. Türkiye’de vergiye karşı tepkiler genellikle vergi ödememe veya vergi kaçırma şeklinde gerçekleşmektedir. Kimi zaman da devlet halkın vergiye karşı tepkisinden kaçınıp vergi affı yoluyla halkın vergiye karşı tepkisini hafifletmeye çalışmakta ya da mükelleflerin tepkilerinden çekinip bazı vergi yasalarını daha uygulanmadan yürürlükten kaldırmaktadır.

İsyânın doğasında var olan haksızlığa başkaldırı hali zaman zaman halkın vergilendirme de adaletsizlik duygusunu hissettiği noktalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak devlete isyan etme kavramı Türk örf ve adetlerinde kabul görmeyeceği için bu isyan vergilere karşı pasif direniş şeklinde olmakta ve mükellefler vergilerini ödememe eğilimi göstermektedir.

Sonuç

Vergiler çeşitli aşamalardan geçmiş tarihi olaylardır ve vergi isyanları da vergi ile birlikte süregelen toplumsal olaylardır. Vergi direnci ve bunun açığa çıkması olarak nitelendirilebileceğimiz vergi isyanları her zaman var olmuş ve de var olacaktır. Çünkü verginin bireyin gelirinde azalmaya neden olması ve zorla alınması birey üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olur.

Vergilemede gönüllü uyumun sağlanması için, vergilerin ekonomik, sosyolojik ve psikolojik boyutları ele alınarak ideal bir vergi sistemi oluşturulmalıdır. Bireylerin ödedikleri vergilerin verimli alanlara yöneldiğini görmeleri ve gelirlerinden boşu boşuna vazgeçtikleri hissiyatına kapılmaları engellenmelidir.

Verginin bir yük olarak algılanmasından ziyade toplumsal bir görevin yerine getirildiği, vatandaşlık görevinin icra edildiği duygusunun geliştirilmesi sağlanmalı, bir vergi kültürü oluşturulmaya çalışılmalı, devlet ile mükellef arasındaki güven problemi ortadan kaldırılmalıdır.

Kaynakça

- Aktan Coşkun Can ve diğerleri, Osmanlı Tarihinde Vergi İsyancıları, SDÜ İİBF Dergisi, Cilt:7, sayı:20, 2002.
- Biberoglu Elif, Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyumu, DEU Mali Hukuk Ana Bilim Dalı Y.Lisans Tezi, 2006.
- Birecikli İhsan Burak, Amerika’nın Kuruluşu ve ABD – Avrupa İlişkileri, History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı/ Relationships of the USA and The Great Middle East Special Issue, 2011.
- Bulutoğlu Kenan, Vergiye Karşı Bir Reaksiyon Poujade Hareketi, Maliye Enstitüsü Konferansları, 4. Seri-Sene 1958, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:804
- Candan Kadir– Bilgin Murat, Sivil İtaatsizlik, Yasama Dergisi, Sayı:19, 2011

- Camus Albert, Başkaldıran İnsan, İstanbul, 2000.
- Çataloluk Cuma, Vergi Karşısında Mükellefin Tutum ve Davranışları, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2008/20/CCATALOLUK.PDF
- Çelikkaya Ali, Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler, www.eakademi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm , 2002.
- Çukadar Özdemir, Pınar, Sosyal Refah Devleti ve Türkiye, Karahan Kitapevi, Adana, 2018.
- Demir Müslim, Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler, Akademik Bakış, Sayı: 18, 2009.
- İşler İsmail, Global Bir Sorun, Küresel Vergi Rekabeti, Vergi Raporu Dergisi, Yıl: 27, Sayı: 238, 2019
- İşler İsmail, Türkiye’de Kamu Geliri Olarak Para Cezalarının Mali Boyutunun Değerlendirilmesi, Gümrük ve Ticaret Dergisi, 5(13), 2018
- Gencil Ufuk– Kuru Elif, Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:10, Sayı:20, 2012
- Gök A. Kerim, Vergi Direncinin Gelişimi, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:22, Sayı:1, 2007
- Gökbunar Ali Rıza, Celali Ayaklanmalarının Maliye Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2007
- Gündoğan Ali Osman, Bir İsyân Ahlâkı Mümkün müdür?, <http://www.aliosmangundogan.com/Bildiriler.php> . , 2009.
- İpek Selçuk ve Kaynar İlknur, Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları, Maliye Dergisi, Sayı 157, Temmuz-Aralık 2009.
- Kansu Aykut, 1906-1907 Vergi Ayaklanmaları: 1908 Devrimi’ne Giriş, İstanbul İletişim Yayınları, 2009.
- Karatoy, Bahadır, Vergiye Gönüllü Uyum Sağlamaya Hizmet Edecek Vergi Uygulamaları ve Politikaları, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.
- Özmenli Mehmet, Ortaçağ’da Devlet, Hukuk, İtaat Ve İsyana Birkaç Örnek, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, p. 2601-2610.

Vergi İsyamları: Türkiye Ve Dünyadan Örnekler

- Tosuner Mehmet – Demir İhsan Cemil, Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri, SDÜ İİBF Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2009

Diğer Kaynaklar

- (WEB_1) Işık İsmail, Vergiye Karşı Reaksiyon, <http://www.egegorus.com/ismail-isik/vergiye-karsi-reaksiyon>
- (WEB_2) <http://www.wga.hu/tours/gothic/history/wattyler.html>
- (WEB_3) The Poll Tax, <http://libcom.org/history/1989-1990-opposition-poll-tax>
- (WEB_4) The Whiskey Rebellion, <http://www.pbs.org/wgbh/amex/duel/peoplevents/pande22.html>
- (WEB_5) Osmanlı'dan Bugüne İsyamlar, Sabah Gazetesi, 8 Temmuz 2010, www.sabah.com.tr
- (WEB_6) Yalçın Soner, Önyargılarımızın Tutsağı İseniz Bu Yazıyı Hiç Okumayın, 19.12.2009, www.odatv.com.tr